

Отже, основними причинами, які утруднюють комунікацію взагалі, а іноземною мовою особливо, є лексико-фразеологічні обмеження та конфлікт між культурними уявленнями різних народів про предмети і явища дійсності. Важливими умовами забезпечення ефективності міжкультурної комунікації вважаємо розширення меж уявлень студентів із міжкультурної проблематики, обов'язкове включення до викладання іноземної мови вивчення культури її носіїв, а також розвиток у майбутніх спеціалістів умінь зацікавити іноземних партнерів відмінностями своєї культури.

У контексті вивчення даної проблеми подальших досліджень потребують такі аспекти, як: вивчення аксіологічних основ міжкультурної комунікації, особливості підготовки студентів ВНЗ до конструктивного міжкультурного спілкування, підвищення рівня сформованості міжкультурної комунікативної компетентності випускників університетів тощо.

Список використаних джерел

1. Верещагин Е. М. Язык и культура / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – М., 1990. – 269 с.
2. Кубрак О. В. Етика ділового та повсякденного спілкування : навчальний посібник з етикету для студентів / О. В. Кубрак. — Суми : ВТД «Університетська книга»; К. : Видавничий дім «Княгиня Ольга», 2005. – 222 с.
3. Сучасний тлумачний словник української мови : 100000 слів / за заг. ред. д. філ.н., проф. В. В. Дубічинського. – Х. : ВД «Школа», 2009. – 1008 с.
4. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация / С. Г. Тер-Минасова. – М., 2000. – 262 с.
5. Яшенкова О. В. Основи теорії мовної комунікації: навчальний посібник для самостійної роботи студента / О. В. Яшенкова. – К. : ВЦ «Академія», 2011. – 304 с.
6. Hall Edward How Cultures Collide? / Edward Hall // Psychology Today, – 1976. — July. — P.67-74.

The article deals with the notion of «culture», «communication», «intercultural communication»; classifies and identifies main reasons preventing communication. Emphasis is made on the idea, that foreign languages teaching must obligatory include teaching the culture of the people whose language is under study.

Key words: culture, communication, intercourse, intercultural communication.

УДК 371.32+82.06+711

Шуляр В.І.

УРОК РЕФЛЕКСИВНО-КОРЕКТИВНОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ, НОРМ І ЦІННОСТЕЙ ІЗ ЛІТЕРАТУРИ: ЗА ІМПЕРАТИВАМИ Н. ВОЛОШИНОЇ

Автор статті виявив методичні імперативи до системи оцінювання навчальних досягнень учнів-читачів за спадщиною професора Н. Волошиної; сформулював особливості уроку рефлексивно-корективного контролю знань, норм і цінностей із літератури; запропонував зразки діагностичних засобів, які вибудовані за читацькоцентричною парадигмою.

Ключові слова: імперативи; методичні імперативи; імперативна та диспозитивна норми; урок рефлексивно-корективного контролю знань, норм і цінностей із літератури; читацькоцентризм.

Результатом читацької діяльності школярів – є літературна освіченість, літературна компетентність, які вбирають у себе певний обсяг систематизованих знань, умінь і навичок, способів мислення, поведінково-діяльнісних і ціннісно-етичних норм. Усе це стає можливим

за умови узгоджувальної діяльності всіх суб'єктів уроку, де у співпраці досягається кожним планований кінцевий результат у відповідності до вибудованої ієрархії цілей літературної освіти. Формування здатності кожним суб'єктом уроку літератури спрогнозувати власну траєкторію досягнення планованого кінцевого результату, його само- (взаємо-)оцінювати на всіх етапах просування, вчасно відкоригувувати і рухатися далі – завдання уроку рефлексивно-корективного контролю літературних досягнень учнів-читачів.

Метою статті є виявлення особливостей уроку рефлексивно-корективного контролю знань, норм і цінностей із літератури з урахуванням імперативів професора Ніли Волошиної. Завдання передбачає: виявлення комплексу імперативів відомого вченого щодо оцінювання літературних досягнень учнів-читачів; узгодити визначене з особливостями уроку рефлексивно-корективного контролю та з'ясувати поняття, структуру та зміст такого заняття.

Спочатку окреслимо своє розуміння поняття «імператив» і його види. Методичний імператив суб'єктів літературної освіти – це загально значущі моральні приписи для кожного суб'єкта професійно-фахової й читацької діяльності, які мають носити універсальний характер, розповсюджуватися на всіх і спонукати до дії, фасилітативної співпраці її партнерів. Методичний імператив поділятимемо (за філософами, юристами, соціологами) на гіпотетичний (відносно визначений) та категоричний імперативи. Імперативна норма (абсолютно визначена) – це категоричний методичний припис, що має обов'язковий характер та безпосередньо визначає поведінку суб'єктів літературної освіти, не надаючи можливості обрати варіант поведінки. Імперативну норму потрібно виконувати так, як вказано в такій нормі; сторони не можуть відступати від правила, означеного нормою. Диспозитивна норма (відносно визначена) дає сторонам право вибору професійно-фахової (для вчителя літератури) та літературної (для учня-читача) діяльності, яким чином встановити для себе узгоджені правила співпраці для досягнення кожним свого результату; суб'єкти можуть відступати від правила, указанного в диспозитивній нормі, цим самим виявляючи свій креативний потенціал.

Проблема виявлення рівня літературних досягнень учнів-читачів в тій чи іншій мірі розглядалися методистами (О. Куцевол, В. Неділько, Є. Пасічник, А. Ситченко) взагалі, предметний розгляд представлено в колективній праці Н. Волошиною «Критерії оцінювання і система обліку знань, умінь і навичок учнів» [1]. Учена дану проблему розглядає з позиції сутності і значення оцінки; системи обліку знань, умінь і навичок учнів; критеріальної шкали оцінювання навчальних здобутків учнів. До імперативної (абсолютно визначеної) щодо перевірки й обліку знань, умінь і навичок учнів з літератури за (Н. Волошиною) у процесі вивчення кожної теми віднесено: а) виділення суттєвих елементів знань, б) виявлення глибини і повноти розуміння суттєвого, в) виявлення рівня засвоєння матеріалу за певною системою і в логічній цілісності, г) визначення форми і методи виявлення знань у відповідності до специфіки літератури як виду мистецтва, д) забезпечення тематичної конкретності оцінок [1, с. 191]. Диспозитивні норми (відносно визначені) за Н. Волошиною подаємо так: 1) виявлення історичних умов, в яких жив і творив письменник; здатність до аналізу художнього твору, виходячи з жанрової специфіки; 2) навички виразного читання та аналізування художнього твору за планом (для учнів 5-8 класах); 3) рівень розвитку творчих здібностей, умінь самостійно працювати над художньою і критичною літературою [1, с. 192].

Діяльність будь-якого спрямування передбачає виготовлення продукту. Він передбачає оцінювання споживачем. Читацька діяльність школярів також включає вироблення літературного продукту, який матеріалізується в усний і писемний продукт. Перший є суб'єктивно-об'єктивний в оцінюванні, другий – об'єктивно-суб'єктивний. Виходитимемо з того, що суб'єкти компетентісно-діяльнісного уроку української літератури прагнуть досягти гарантованого планованого результату. Яким би він не був, кожен повинен чітко його уявляти. З цією метою і вчитель-словесник, і учень-читач мають оволодіти функцією прогнозування. Її реалізація передбачає здатність вибудовувати систему навчальних цілей літературної освіти (СНЦ-ЛО), яка, за нашим переконанням, уключає такі етапи та складається з: цілеприпущення

(ЦП), цілевизначення (ЦВ), цілеутворення (ЦУ), мотивів цілездійснення (ЦЗ), етапного ціледосягнення (ЦД); планованого (гарантованого) кінцевого результату (як образу бажаного й реального) літературної освіти (ПКР-ЛО).

Набуття такої компетентності в професійно-фаховій і читацькій діяльності дозволить налагодити партнерські стосунки між учителем-учнем за чітко окресленими «правилами гри», з орієнтацією на гарантований планований результат і різнорівневі критерії оцінювання. Остання позиція – діагностування якості літературної освіти, повинна узгоджуватися з визначеною системою цілей на компетентнісному підході й ураховувати такі рівні та елементи в читацькій діяльності школяра:

I. Рецептивно-продуктивний рівень

1. Розпізнавання: виявлення знань щодо фактів із життя письменника, літературного персонажа, здатності визначати автора художнього твору, приналежності дійових осіб до того чи іншого художнього твору; розуміння сюжету (фабули) твору, теоретико-літературних понять.

2. Відтворення: виявляти розуміння фактів, пов'язаних із життям і творчістю письменника, системи змодельованих подій, персонажів художнього твору; здатність передавати події, що відбуваються у творі, переказувати (розповідати) зміст епізодів, подій, зміст художнього твору в цілому; користуватися різними видами переказування (стисле, вибіркоче, детальне); розкривати, з'ясовувати зміст теоретико-літературних понять.

3. Конструювання: виявляти здатність учнів будувати тексти у згорнутому та поширеному варіантах, стисло й повно давати відповіді на питання; встановлювати і пояснювати причинно-наслідкові зв'язки між особистістю письменника й соціальними явищами, його біографією і творчістю, між подіями в художньому творі, між темою твору й культурологічним контекстом епохи, в яку він був написаний; характеризувати літературний процес, творчість письменника (-ів), героїв художнього твору (-ів); аналізувати й інтерпретувати художній твір, образи (за зразком, алгоритмом, у стандартних і нових ситуаціях), застосовуючи теоретико-літературний інструментарій; аргументувати свої враження від прочитаного й аргументувати своє твердження, ураховуючи жанрово-стильову манеру письма художника слова, композиційну особливість твору, свій життєвий і читацький досвід, щоб пізнати Я-себе-соціум.

II. Оригінально-позиційний рівень

4. Творення: виявляти здатність учня-читача в оцінюванні художньо-мистецької вартісності твору, особистості письменника, його творчості, літератури взагалі на інтелектуально-емоційному та аналітичному рівнях, у власному культурологічному контексті; уміння до продовження задуму письменника чи підготовки авторського тексту з урахуванням жанрово-стильової манери письма митця, культурно-історичних умов, у яких писався твір, логіки подій, обставин життя і творчості автора; створювати власний художній текст, вибудовуючи систему подій, художніх образів зі своєю, індивідуальною інтерпретацією.

Запропоноване узгоджується з методичними імперативами щодо системи оцінювання й обліку знань, умінь і навичок учнів, які були запропоновані професором Волошиною Н.Й.

Реалізація системи цілей і діагностування здатностей учня-читача відбувається під час поточного оцінювання або/і на спеціально відведених уроках у два етапи: протягом одного уроку виявляється навченість учнів на рецептивно-продуктивному рівні, другий, оригінально-позиційний, виявлений може бути на уроці розвитку комунікативно-мовленнєвої діяльності (написання творчих робіт, виразне (художнє) читання літературних текстів тощо). Сума одержаних балів за рівні ділиться на два. Виставлений бал є результатом тематичного оцінювання знань і рівня навченості учня-читача.

Побудова стосунків між суб'єктами уроку літератури реалізовувалася, виходячи з того, що будь-який процес передбачає появу продукту діяльності. Результатом читацької діяльності школяра – зв'язний текст (усний і письмовий), який безпосередньо має відповідати особливостям літератури як мистецтва слова. Тому логічним результатом співпраці/взаємодії

суб'єктів/ об'єктів компетентісно-діяльнісного уроку української літератури є поява текстів, які відповідають родово-жанрово-стильовій манері письма, а не тільки тексти за типом мовлення (твір-роздум, твір-опис, твір-розповідь – назване є прерогативою уроків мови). Для вчителя літератури результатом діяльності на локальному рівні – це сформованість тої чи іншої літературної компетенції учнів-читачів, які відбито в конкретних моделях уроків/ занять за літературною темою.

Тепер спробуємо відстежити, наскільки досягнення планованого кінцевого результату суб'єктами уроку є реальним за нинішньої системи планування співпраці. Будь-який продукт з'явиться тоді, коли у свідомості її суб'єкта чітко він є уявлюваним. Якщо людина не уявляє, що має бути в кінцевому результаті діяльності, не з'явиться внутрішній мотив, бажання і відчуття, що це я можу зробити/виконати/досягти, то ніякі зовнішні чинники, спонуки, заклики та примуси не зможуть допомогти. Важливо, щоб за такої ситуації кожен чітко знав, що за це він «одержить», за якими критеріями його ж продукт буде оцінюватися і чи враховується рівень його читацьких досягнень в оцінюванні підготовленого на сьогодні (меж для вдосконалення немає, тобто переходу з одного рівня на інший, якщо мислити в просторі 12-тибальної системи оцінювання). Це спробуємо представити шляхом моделювання, яке подано на рис. 1.

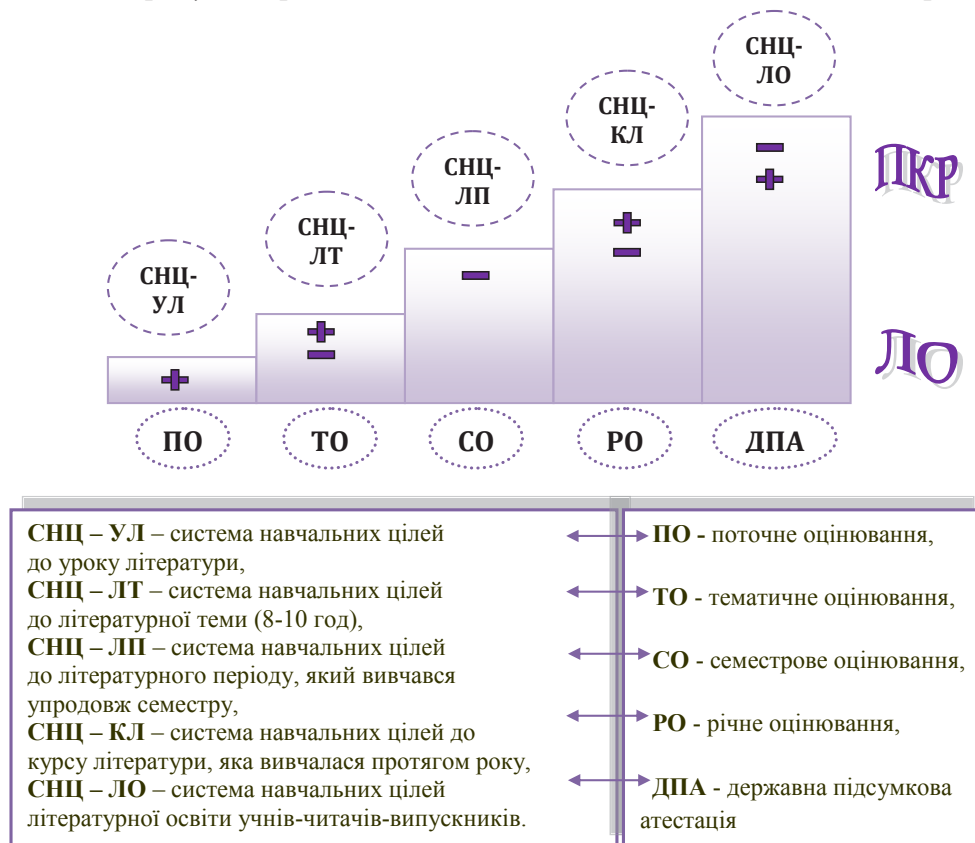

Рис. 1. Система навчальних цілей літературної освіти у взаємозв'язку з результатами навчальних досягнень учня-читача

Отже, якщо під час прогнозування та реалізації системи навчальних цілей не враховувати означене, то стає зрозумілим, що їх досягти стає практично неможливо. Досягаються вони ціною фізичного, інтелектуального, емоційного, часового тощо перенапруження. Реальний результат, на перший погляд, маємо на першому етапі «SNЦ-УЛ» - «ПО», де мета узгоджується з планованим результатом читацької діяльності на конкретному уроці та відповідає критеріям поточного оцінювання, відповідно поставимо плюс (узгодження повне). На жаль, більшість суб'єктів літературної освіти діє на локальному рівні: прочитали художній твір учні – успішно пройшов урок, успішно виконали контрольну роботу – продемонстрували свій

рівень літературної компетентності й т. ін. Останні етапи в досягненні планованого результату є проблематичними, бо висхідна й горизонтальні системи не узгоджуються взагалі або частково. Відповідно суб'єкти сучасного уроку літератури не мислять і не діють стратегічно, у них не сформована прогностична компетенція.

Оскільки креативність суб'єктів педагогічного процесу розвивається протягом усієї їхньої діяльності, то вона є вирішальним фактором просування до вершин педагогічної/літературно-мистецької майстерності, учневі допомагає стати кваліфікованим читачем, обом оволодіти необхідною системою вмінь-компетенцій. Пропонуємо технологічну модель до такого уроку та набір тестових репродуктивних і творчих завдань, які зорієнтовані на реалізацію читацько-коцентричної парадигми.

До проведення уроку учні-читачі одержали набір можливих завдань, умовний зразок перевіркової роботи, критерії оцінювання, методичні рекомендації до підготовки. Назване стало основою для підготовки як програми вивчення літературної теми учнем-читачем, так і до самої контрольної роботи.

Під час уроку рефлексивно-корективного контролю знань, норм і цінностей із літератури маємо зреалізовувати читацько-коцентричну складову в діяльності його суб'єктів. Тому традиційні завдання, які було подано вище, переформатовуємо таким чином, щоб художній твір у діяльності учнів-читачів під час виявлення рівня їх літературної компетентності займав центральне місце. Продемонструємо такий підхід до теми «Міфи, легенди, перекази» (див. далі).

Урок рефлексивно-корективного контролю знань, норм і цінностей із літератури – заняття, на якому кожен суб'єкт може відстежувати процес досягнення свого результату на сьогодні, вчасно вносити корективи, здатний адекватно й об'єктивно оцінювати літературні (професійні) досягнення свої й учнів-читачів (колег), щоб рухатися вперед за власною траєкторією розвитку. Різновидами такого уроку можуть бути заняття, на яких проводиться вхідний контроль знань, норм і цінностей із літератури; поточний контроль ...; тематичний ...; підсумковий ... . Або це можуть бути педагогічні ситуації уроку, які допоможуть відстежувати літературний розвиток учнів-читачів, їх рух у формуванні як компетентних. Тип, вид (різновид) чи ситуація уроку літератури залежать від багатьох чинників: мети, обсягу матеріалу для перевірки, часових можливостей проведення/виявлення, доцільності й необхідності тих чи інших моніторингових дій суб'єктами літературної освіти.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ РІВНЯ ЛІТЕРАТУРНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ-ЧИТАЧІВ

«Міфи, легенди, перекази»

І. Виберіть ОДИН правильний варіант відповіді (2 б.)

(І варіант – завдання непарні; II – завдання з парними цифрами)

- 1. Достовірна оповідь про якусь подію, особу, явище, походження назв – це:** а) міф, б) легенда, в) переказ, г) казка
- 2. Розповідь про якісь події чи людей, оповиті казковістю, фантастикою – це:** а) міф, б) легенда, в) переказ, г) казка
- 3. Міф – це ...** а) оповідь про події чи людей, яка сприймається як достовірна, б) розповідь про реальні визначні події та їх героїв, в) давні сказання про створення світу, богів тощо, г) розповідь про вигадані, фантастичні й незвичайні події зі щасливим завершенням
- 4. Сукупність творів усної народної творчості – це:** а) фольклор, б) міфологія, в) літописи, г) збірка

У завданнях 5-8 до кожного з п'яти або чотирьох рядків інформації, позначених цифрами, виберіть ОДИН ПРАВИЛЬНИЙ, на Вашу думку, варіант, позначений буквою. Завдання непарні – для I варіанту, парні – для II варіанту.

5. Установіть відповідність між словом та його значенням.

Слово	Значення слова
1 Десятина	А у християнських храмах прямокутний столик, розташований у центрі вівтаря для причастя
2 Престол	Б данина; відрахування на користь церкви
3 Пуд	В давня міра відстані 1 066,781 метра
4 Верста	Г одиниця ваги або маси, яка дорівнює 16,3805 кг
5 Черевко	Д великий живіт

1 Б; 2 А; 3 Г; 4 В; 5 Д

6. Установіть відповідність між словом та його значенням.

Слово	Значення слова
1 Кошовий	А грошова одиниця; перші кредитні білети номінальною вартістю 100 карбованців, з'явилися в 1917 р.
2 Ляхи	Б дзеркало, люстерко
3 Карбованець	В найвища виборна службова особа в Запорізькій Січі (XVI-XVIII ст.)
4 Устілка	Г поляки; зневажливе прізвисько шляхти Речі Посполитої, надане козаками і міщанами «українських» земель
5 Верцадло	Д підстилка зі шкіри, соломи, тканини, картону і т. ін., яку кладуть під ступню у взуття

1 В; 2 Г; 3 А; 4 Д; 5 Б

7. Установіть відповідність між назвою твору та його темою.

Назва твору	Тема твору
1 «Море під Києвом»	А поетичне відображення долі України, незнищенності української землі та народу
2 «Неопалима купина»	Б про історію походження та появи святих споруд на Київській землі
3 «Про запорожців»	В розповідь про видатних історичних осіб, їх доблесті і військові перемоги
4 «Ой Морозе, Морозенку»	Г про реальні й фантастичні якості, доблесті, перемоги, витривалості людини, історичних осіб

1 Б; 2 А; 3 Г; 4 В

8. Установіть відповідність між назвою та жанром твору.

Назва твору	Жанр твору
1 «Море під Києвом»	А міф
2 «Неопалима купина»	Б казка
3 «Про запорожців»	В легенда
4 «Ой, Морозе-Морозенку»	Г переказ

1 Г; 2 В; 3 В; 4 Г

III. Читання й аналіз тексту (3 б.)

Спочатку прочитайте тексти, подані в додатку 1. Зверніть увагу, завдання за прочитаними художніми творами мають по чотири варіанти відповіді, серед яких **ОДИН ПРАВИЛЬНИЙ**. Непарні завдання виконує I варіант, парні – II варіант.

- 9. Під престолом Андріївської церкви:** а) знаходиться ікона б) відкрилось джерело в) стоїть підсвічник г) дорогі товари
- 10. Що сталося з Катериничем, коли він висміював запорожців і на одного з них підняв руку?** а) рука відсохла, б) рука відпала, в) рука залякла
- 11. Що брали до рук запорожці, щоб визначити й знати все про ворога?** а) меч і шаблю, б) охоронний щит, в) дзеркало-верцадло, г) миску з водою
- 12. Яка причина, що в Андріївській церкві немає дзвонів?** а) так задумав будівничий б) під престолом відкрилось джерело в) від ударів дзвонів вода може залити церкву
- 13. Що клали запорожці під устілки та шапку, коли в похід вирушали?** а) монету б) квітку в) соломинки г) землю

14. Перебуваючи в Петербурзі (у Катеринича-Потьомкіна), на що сіли запорожці? а) на стільці б) на дивани в) на землю г) стояли

Розгорнута відповідь на питання та власне висловлення

Завдання 15-17 передбачають повторне перечитування запропонованих текстів. Відповіді мають бути повними й ґрунтовними. Викладіть Ваш погляд у завданнях 15-16. У разі потреби використовуйте чернетку.

15. Із тексту «2. Про запорожців» виписати вислови, які засвідчують фантастичні характеристики до запорожців (не менше 5). Про що це свідчить?

16. Із тексту «2. Про запорожців» прокоментуйте вислів: «... вони уміли, ... і туман, на кого треба, пускають». Як це характеризує козаків?

17. Підготуйте творчу роботу на ОДНУ з тем:

- Скласти легенду про запорожців, їх силу та витривалість і винахідливість. Початок може бути таким: «Як запорожці воювали ... (відпочивали, гралися ...)». Складаючи легенду, ураховуйте її особливості; згадайте, хто може бути персонажем Вашого тексту з прадавніх легенд, а хто – і з сучасних героїв. Придумайте назву до складеної легенди і запишіть на початку своєї роботи.

- Скласти міф, де б персонажами були запорожці, міфологічні образи, які уособлюють сили природи, землі, всесвіту тощо. Придумайте назву до складеного міфу і на початку своєї роботи зазначте її.

Обсяг роботи завдання № 17 має складати орієнтовно 0,5 сторінки. У разі потреби використовуйте чернетку.

ІІІ ЧАСТИНА МОЖЕ ВКЛЮЧАТИ ТАКІ ЗАВДАННЯ

(ДЛЯ КОМБІНУВАННЯ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД РІВНЯ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ КЛАСУ)

1. Прочитайте народні твори «Чудодійна криниця» та «Кривий Ріг». З'ясуйте, який із запропонованих текстів є переказ або легенда. Поясніть, спираючись на свої знання про поняття «легенда», «переказ»: спільне і відмінне. (по 2 бали).

ЧУДОДІЙНА КРИНИЦЯ. Жив один дід із бабою – старі-старі.

От пішов раз дід у степ на полювання. Ходив-ходив і нічого не вбив. Аж дивиться: криниця! Він узяв, напився води, а тоді ще й умився – і став молодий! Тоді він зараз же й додому. А баба його насилу впізнала.

Дід і послав бабу, щоб теж умилася та помолоділа. А баба зраділа! Аж побігла!

Побігла – й нема. Дід ждав-ждав, а баби все нема та й нема. Пішов він тоді до криниці її відшукувати. Прийшов до криниці – нема, тільки щось за дівчинка тут цяцьками грається.

А то ж і була його баба. Як прийшла вона до криниці та як допалась умиватися, то вмивалась, аж поки дитиною не стала.

КРИВИЙ РІГ. Був собі кривий козак на прізвище Ріг. І мав він шинок на Кодацькій дорозі, що йшла аж у саму Січ. Там є й могила, що зветься Баба. То кожний подорожній, було, їде та й повертає в шинок до кривого козака Рога. Кажуть, було: «Чи ще далеко нам їхати?» – «Та їдьмо аж до кривого Рога, а там щось перекусимо та й спочинемо». То згодом і все поселення, яке з'явилося на цьому місці, назвали Кривим Рогом.

2. Перечитайте тексти народних творів, які подано далі. Визначте, де з них легенда або переказ. Результати свого дослідження занесіть до таблиці «Види переказів і легенд».

ВИДИ ПЕРЕКАЗІВ І ЛЕГЕНД

Види твору	Назва народного твору	Переказ чи легенда? (запишіть один із варіантів)
1. Міфологічний		
2. Історико-героїчний		
3. Про рослин і тварин		
4. Про лицарів-козаків		
5. Побутові		
6. Топонімічні		

Тексти (уривки) переказів і легенд**1. БОРОТЬБА З ОРДИНЦЯМИ**

Колись були великі набіги.

Оце що по степу могили, – тут було все: стоять верхові козаки і виглядають орду. Як тільки побачать здалеку куряву або звір біжить звідки, – ото вже знай, що орда недалеко. Козаки тоді й дають знати в слободи або кошовому.

Вночі, було, припаде козак до землі та слухає, як стугонить земля, то ото суне орда. Тоді запорожці розкладають на могилах вогнища, а самі – на коней та й скачуть до свого стану. Поки добіжать, то кошовий уже й на коні грає, уже й литаври гудуть.

Як козаків велика сила, то орду, не пустять у слободу, а стрічають її в степу. Де зустрінуть, там її й виколють.

2. МОРСЬКА ЛЮДИНА

Раз, кажуть, піймали якомсь морського чоловіка (а його не можна піймати, бо він хоч яку сіть хвостом перереже: він у нього, як пилка).

Так, розказують, як піймали, то він три дні в шапку жив. Сидить, зігнувся, очі витріщив і пильно так дивиться. А такий же, кажуть, як і всі люди, тільки в лусці і замість грудей – пера, як у риби...

Та як випустили його в море, так він то пірне, то вирине... Та гогоче, в долоні б'є, лише не говорить.

3. ПРО СЕМЕНІВ РІГ

Якийсь виходець Семен у 948 році прийшов до гирла Бугу і поселився на косі... для своїх промислів, а саме для биття кіз диких, кабанів та іншої дичини. З ним односельців чоловік більше ста для того ж промислу пішли у той край.

... до цих пір називається та коса Семеновим Рогом.

4. ПРО БЕЗСМЕРТНИК

Було це давно. Татарські орди нападали на наші землі, спустошували села і міста, молодих і дужих чоловіків, красивих дівчат забирали в полон. На березі моря у розкішному палаці жив злий-презлий хан, і ось цей хан видав такий фірман: «Хто хоче визволити з полону свого чоловіка, сина чи брата, нехай принесе свою любиму квітку. Якщо квітка зів'яне, поки ця людина знайде своїх рідних, то велю всім відрубати голови».

Багато людей приходило до ханського палацу, але від нього ніхто не повертався. Одного разу до хана прийшла жінка, засмучена, з глибокими карими очима, з польовою квіткою в руках. Ця квітка нічим особливим не відрізнялася. Високе стебельце, покрите сріблястим пилом, вінок рожевих пелюсток. Поставивши квітку в сухий келих, пішла жінка шукати свого сина і чоловіка. Довго не поверталась жінка, а коли з чоловіком і сином прийшла знову до ханського палацу, то квіточка зовсім не зів'яла. З тих пір квітку ту називають Безсмертником.

5. ЯК СІРКО ПЕРЕМІГ ТАТАР

Давно-давно це було, ще за запорожців та за кошового Сірка. Прошло років чимало, як жив Сірко і як його не стало, а слава про нього і не пройшла, і не пропала. Він був для ворогів страшний і сердитий, а, напрооти, для християн був дуже добрий і милостивий.

Татари зібрали усіх православний християн у полон.

Як ось прочув про те кошовий Сірко, зіскочив з коня; бачить, що татар багато, а козаків дуже мало – і давай хитрити.

... зіскочив з коня, дав його другому козакові, а сам кувирдь – та й зробився хортом і побіг до татар.

Татари бачать: хорт, красивий такий! Подобався він їм. Узяли вони його, нагодували. Звик ото той хорт.

Як стали ті татари відпочивати, то той хорт поробив їм так, що вони всі поснули. Тоді він назад до козаків та знову кувирдь – і зробився чоловіком! Кинувся тоді з козаками до татар, усіх їх вирубав, а християн вернув назад.

Християни дуже дякували Сіркові в пішли собі щасливо додому. А Сірко з своїми козаками став гуляти по-старому.

6. КОЗАЦЬКЕ ЖИТЛО

Січ – ото в запорожців кріпость. Коло неї були окопи, вали, а в середині дзвіниця була така, що в неї й гармати ставлялись ... А жили вони скрізь по степах, кущам, в землянках, або, по-їхньому, бурдюгах: так чоловік по п'ятнадцять, двадцять, а то й менш.

Землянок запорожці ніколи не замикали. Хазяїн їде куди, так ще й залишає страву для прохожого. Хто хоч, заходь. Та й заходять, було. Наїдяться, нап'ються на дурничку та зроблять хрест, поставлять його серед землянки – це значить, що були гості й дякують господареві.

Додаток 1

1. МОРЕ ПІД КИЄВОМ

Місце, де тепер пливе Дніпро, де вся Полтавщина, – все це було вкрите морем. З далеких країв приїздили купці кораблями до Києва. Продавали різні дорогі товари й за те платили десятину київському князеві. З цих десятин збудували церкву, що на пам'ять того потім дістала назву Десятинна. Коли св. Андрій прийшов до Києва і застромив хрест на горі, де тепер стоїть Андріївська церква, то все море сплило на низ. Але частина його залишилась і сховалась під Андріївською горою. Коли потім збудували тут церкву, то під престолом відкрилось джерело. Тепер щороку дають із скарбу багато тисяч карбованців – купувати клоччя і смолу, і ним затримують воду, що тече звідти. Кожне найменше зрушення збільшує натиск води звідти. Ось чому в Андріївській церкві немає дзвонів: при першому ударенні вода залила б не тільки Київ, а й усю Полтавщину, Київщину і Чернігівщину.

2. ПРО ЗАПОРОЖЦІВ

...От які багатирі були – земля не держала!.. У нього, у того запорожця, сім пудів голова!.. А вуса у нього такі, що як візьме, було, він їх у руки та як розправе одного туди, а другого сюди, то і в двері не влізе, хоч би ті двері були такі, що через них і тройка коней з повозкою проскочила. Вони на дванадцяти язиках уміли балакати; вони із води могли сухими виходити; вони уміли, коли треба, і сон на людей насилать, і туман, на кого треба, пускати, і в річки переливатись...

Вони мали у себе такі верцадла, що, дивлячись у них, за тисячу верстов бачили, що воно у світі й робиться. Оце, як іти куди у поход, то він, хто там у їх був за старшого – чи ватажок який, чи сам кошовий – то він, кажу, візьме у руки верцадло, подивиться в нього та й каже: «Туди не ідім, бо там ляхи ідуть, і туди не ідім, бо там турки або татари заходять, а сюди ідім, бо тут аж нікогісінько нема...».

3. ПРО ЗАПОРОЖЦІВ

... А як вони воювались?

Стануть, було, отут, на Орловій балці, а против них двадцять полків вийдуть. Так полки самі себе поріжуть, кров тектиме по череву коням, а запорожцям і байдуже: стоять та сміються

...

А це все від того, що вони знаючий народ були. На своїй землі їх ніхто не міг узяти. Так вони, як куди їхати, то зараз землі під устілку накладуть, у шапки понасіпають та й ідуть. Хто чоботи скине, то й смерть; а хто шапку зніме, тому голову знімуть. Так і ідуть собі. Доїдуть у город який, п'ють, гуляють, музики водять, танцюють, а як світ – посідають на коней та й поїхали. І всі чують, як вони й балакають, як і коні у їх хропуть, а їх не бачать.

Раз були вони у Петербурзі, зайшли у дворець, їм стула подають, а вони посідали на землю та й сидять.

Приходе до їх Катеринич, дивиться, що вони сидять на землі, і давай з них сміяться. Потім підняв руку над одним запорожцем та й цілиться його вдарити.

– Рубай, рубай, – каже, – коли підняв!

Так де тобі рубати! Як підняв руку, так вона й замкнулась, так і заклала ...

(за Волошина Н. Й. *Українська література. Підручник для 5 класу* / Н. Й. Волошина. – К. : Педагогічна думка, 2007. – 188 с. (експериментальне видання). – С. 17-18).

Важливо підкреслити, що побудова рефлексивно-корективного уроку контролю знань, норм і цінностей із літератури узгоджується з імперативами Н. Волошиної, читацькоцентричною парадигмою, а також розробленою автором гіпотетично-ідеальною моделлю компетентного випускника-читача й тими рівнями, які там закладено, 12-бальною системою оцінювання навчальних досягнень учнів-читачів, формою, видами й умовами підготовки та проведення тематичної, підсумкової чи/і державної атестації. Назване було детально описано автором у публікаціях [3-5].

Список використаних джерел

1. Волошина Н. Й. Критерії оцінювання і система обліку знань, умінь і навичок учнів / Н. Й. Волошина // Наукові основи методики літератури : навч.-метод. посіб. за ред. д. пед. н., проф., чл.-кор. НАПН України Н. Й. Волошиної. – К. : Ленвіт, 2002. – С. 191-195.
2. Волошина Н. Й. Українська література. Підручник для 5 класу / Н. Й. Волошина. – К. : Педагогічна думка, 2007. – 188 с. (експериментальне видання). – С. 17-18.
3. Шуляр В. І. Вивчення літературної теми: методика і технологія (за творчістю П. Куліша і Марка Вовчка) / В. І. Шуляр : навчальний посібник : Бібліотечка «Дивослово». – 2010. – № 3. – 56 с.
4. Шуляр В. І. Сучасний урок української літератури : теорія, методика, технологія : монографія / В. І. Шуляр. – Миколаїв : Іліон, 2012. – 876 с.
5. Шуляр В. Планування літературної освіти школярів : технологічна концепція : практико-орієнтована монографія / В. Шуляр / За редакцією члена-кореспондента АПН України, д. пед. наук, професора Н. Й. Волошиної. – Миколаїв : Видавництво «Ч», 2006. – 96 с.

The author of the article detected methodological imperatives for assessment system of educational achievements of pupils based on the professor N. Voloshyna heritage. The author stated the main features of the reflexive-corrective control lesson of the knowledge, norms and values in literature. Samples of diagnostic resources built according the reader-centered paradigm were suggested.

Key words: imperatives; methodological imperatives; imperative and permissive rules; reflexive-corrective control lesson of the knowledge, norms and values in literature; reader-centrism.

УДК 372.882

Яценко Т.О.

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА МЕТОДИКУ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті розкриваються основні педагогічні передумови перспективного розвитку предметної дидактики – методики навчання української літератури. Автор зосереджується на загальнонавчальних принципах та провідних напрямках педагогічної науки, що зумовлюють ключові тенденції розвитку методичної думки на сучасному етапі.

Ключові слова: педагогічна теорія, загальноосвітній навчальний заклад, методика навчання літератури, тенденція, педагогічна технологія

Завдання сучасної шкільної літературної освіти зумовлюють пошуки її інноваційних змісту, методів, форм і засобів, які забезпечуватимуть учням належний рівень знань і вмінь, досвід їх здобуття й застосування, що значною мірою становить життєву компетентність особистості. Відповідно актуалізується й проблема розвитку фахової компетент-